will fully create an opportunity for the authors of scientific and practical works to use. In recent years, many scientific works have been created on the typological-comparative method of studying languages of different systems.

SOCIALLÍQ TARMAQLARDÍŃ PAYDA BOLÍWÍ HÁM ONÍŃ TÚRLERI

Dauletmuratov Taxir Piratdinovich – *oqıtıwshı*
Ózbekstan mámleketlik kórkem óner hám mádeniyat institutı Nókis filialı

Tayanch so‘zlar: jurnalistika, axborot, ijtimoiy tarmoqlar, ommaviy kommunikastiya vositalari, internet, video tasvir, audio yozuv, foto tasvir, muloqot vositasi, veb-sayt.

Ключевые слова: журналистика, информация, социальные сети, средства массовой коммуникации, интернет, видеозапись, аудиозапись, фотография, средство общения, веб-сайт.

Key words: journalism, information, social networks, mass communication media, internet, video recording, audio recording, photography, communication tool, website.

Búgingi kúnde zamanagóy ǵalaba kommunikaciya quralları jedel rawajlanıwı menen jáhán media maydanında óz ornına iye bolıp barmaqta. Usınday ǵalaba baylanıs qurallarınan biri – sociallıq tarmaqlar bolıp esaplanadı. Sociallıq tarmaqlar házirgi zaman civilizaciyasınıń áhmiyetli informaciya deregi bolıp, kúndelikli turmısımızdıń ajıralmas bir bólegine aylanıp úlgerdi. Óytkeni, búgingi kúngi esap-sanaqlarǵa bola, 2024-jıldıń aqırına shekem dúnyada internet paydalanıwshılarınıń sanı 5,5 milliardqa jetken, dep xabar beredi SNS (Social Networking Service – Sociallıq tarmaq xızmeti) málimleme agentligi [1]. Yaǵnıy, dúnya xalqınıń 68 % sociallıq tarmaqlardan paydalanadı.

XX ásir aqırı hám XXI ásirdiń baslarında internetke kiriwshilerdiń kópshilik bólegi, tiykarınan, chatlardan paydalanıp, jámiyetlik áhmiyetke iye bolmaǵan turmıslıq gáp-sózler menen internette otırar edi. Bul chatlar búgingi kúnge kelip, keń imkaniyatlarǵa iye bolǵan arnawlı saytlar hám sociallıq tarmaqlarǵa aylandı. Biz sociallıq tarmaqlarǵa hár kúni keminde eki-úsh saat waqıt sarplaymız: jumısımız barısındaǵı maǵlıwmatlardı almasamız, jazıwlar basıp shıǵaramız, fotosúwretler almasamız, doslarımızdıń xabarlarına múnásibet bildiremiz, videokórnisler, audio jazıwlar jiberiw imkaniyatına iyemiz. Bulardan tısqarı, doslar arttırıw, bir pikirge iye bolǵanlar ushın túrli toparlarǵa aǵza bolıw sıyaqlı qolaylıqlar da bar. Qullası, internet hám sociallıq tarmaqlar jámiyettegi hár bir tarawdıń, mákeme hám shólkemlerdiń iskerliginde eń áhmiyetli qural sıpatında xızmet etpekte.

Sol sebepli de sońǵı jılları sociallıq tarmaqlar puqaralıq jámiyettiń dástúriy formaların tek ǵana ózgertip qoymastan, al jaqın keleshektegi jańasha kórinisin ózinde kórsetpekte. Negizinde sociallıq tarmaqlardıń tiykarǵı wazıypası dáslep shólkemlestirilgen waqıtlarda adamlarǵa uzaqtaǵı tanısı menen baylanısıw, maǵlıwmat almasıw hám olar arasında óz ara onlayn sóylesiwdi jolǵa qoyıw edi. Biraq, búgin olardıń funkciyaları barǵan sayın keńeyip barmaqta.

Tariyxqa názer taslasaq, dáslepki sociallıq tarmaqlardıń payda bolıwı internettiń oylap tabılıwı menen tıǵız baylanıslı ekenligin kóremiz. Maǵlıwmatlarǵa qaraǵanda, «Sociallıq tarmaq» atamasın 1954-jılı Angliyadaǵı «Manchester» mektebi oqıtıwshısı Djeyms Barnson [2] tárepinen adamlar menen baylanıs ornatıw quralı sıpatında engizilgen. Al, kompyuter texnologiyaları usılındaǵı birinshi sociallıq tarmaq bolsa, 1971-jılı AQSH húkimeti tárepinen islep shıǵılǵan. Pútkil dúnyadaǵı internettiń tiykarın quraǵan birinshi kompyuterler arasındaǵı tarmaq ARPA Net (Advanced Research Projects Agency Network) bolıp, áskerler tárepinen paydalanılǵan elektron pochta texnologiyası edi. Bul haqqında «Jurnalistika hám ǵalaba kommunikaciya tiykarları» kitabınıń avtorları «1971-jılı elektron pochta jóneltpelerin ámelge asırıw ushın arnalǵan birinshi programma jaratıldı» [3.196] - dep kórsetedi. Keyin, 1988-jılı fin studenti Yarko Oykarinen anıq waqıtta baylanısıw imkaniyatın jaratqan «IRC» texnologiyasın (Internet Relay Chat – Uzatılatuǵın internet-sóylesiw) oylap tapqan. 1991-jılı bolsa, inglis alımı Tim Berners-Li sebepli ǵalabalasqan Internet oylap tabılıwı áhmiyetli waqıya boldı. Al, 1995-jılı Rendi Konrad Classmates.com – zamanagóy tárizdegi birinshi sociallıq tarmaqtı jarattı. Koncepciya júdá úlken talapqa aylandı hám sol jılı Internettegi sociallıq tarmaqlardıń jedel rawajlanıwı baslanadı [4]. Búgingi kúnde bul tarmaq elege shekem dúnyadaǵı eń belgili tarmaqlardan biri bolıp, 50 millionnan aslam paydalanıwshıǵa iye. Sociallıq

tarmaqlardıń keń kólemde en jayılıwı 2004-jıldan baslap keyingi dáwirge tuwra keledi. Usı jılı AQSHta dúnyaǵa belgili bolǵan Facebook jámiyetlik tarmaǵına tiykar salındı. Demek, sociallıq tarmaqlar internetke 1995-jılı kirip kelip, 2004-jıldan baslap keskin rawajlanıw basqıshına ótti desek boladı.

Tán alıwımız kerek, internettiń payda bolıwı menen turmısımız, ásirese, kúndelikli mútájliklermizden baslap, biznes hám menedjment, yuridikalıq, psixologiyalıq, medicinalıq sıyaqlı hám taǵı da basqa xızmetler hátteki, mámleketlik basqarıwı da virtual dúnyaǵa óte basladı. Yaǵnıy, barlıq rawajlanǵan mámleketler qatarı elimizde de internet tarmaǵınan kópshilik adamlar, ásirese, búgingi kúnde kópshilik jaslar sociallıq tarmaqlardan paydalanbaqta.

Al, búgingi kúnde bolsa, Ózbekstan xalqınıń internet xızmetinen paydalanıwshıları sanı 31 mlnnan astı. Bul tuwralı Ózbekstan Respublikası Sanlı texnologiyalar ministri Sherzod Shermatov óz bayanatında málimleme berdi [5].

Sociallıq tarmaqlar – bul internettegi platformalar hám veb-saytlar bolıp, olar arqalı adamlar bir-biri menen baylanıs ornatıw, maǵlıwmatlar almasıw, pikirler bildiriw hám kontent jaratıw imkaniyatına iye boladı.

Búgingi kúnde sociallıq tarmaqlardıń forması, strukturalıq dúzilisi, onıń iskerlik funkciyası, hám wazıypalardı orınlaw xzmetlerinen kelip shıǵıp – mazmunǵa tiykarlanǵan sociallıq tarmaqlar, xabarlasıw hám chatlar, professional tarmaqlar, forumlar hám bloglar dep klassifikaciyalaw múmkin. Bular óz gezeginde ishki bóliniwlerge iye.

1. Mazmunǵa tiykarlanǵan sociallıq tarmaqlar. Bul sociallıq tarmaqlarǵa tómendegishe túrlerdi kirgiziwi múmkin;

1.1. Veb-sayt – Bul paydalanıwshılarǵa túrli maǵlıwmatlar yaki xızmetlerdi usınatuǵın bir yamasa birneshe veb-saytlardan ibarat struktura. Veb-saytlar túrli maqsetler ushın jaratıladı. Máselen, informaciya kórsetiw, sawda, oqıtıw, oyınlar, interaktiv xızmetler hám basqalar.

1.2. Instagram. Súwretler hám videolar menen kontentti bólisiw ushın platforma.

1.3. YouTube – bul videomateriallar platforması bolıp, onda videobloglar, túsindiriwler hám kewil ashar videolar ushın keń paydalanıladı.

1.4. TikTok. Qısqa videolardı islep shıǵıw hám bólisiw ushın mólsherlengen tarmaq bolıp esaplanadı.

1.5. Pinterest. Súwretler, infografika hám ideyalar menen baylanıslı kontentti saqlaw hám bólisiw tarmaǵı bolıp tabıladı.

2. Xabarlasıw hám chatlar. Buǵan sociallıq tarmaqlardıń tómendegi túrlerin kórsetiwimiz múmkin:

2.1. Facebook. Bunda ózińizge unaǵan toparlarǵa aǵza bolıw, postlar jaratıw hám jańalıqlar menen bólisiw imkaniyatın beredi.

2.2. Twitter. Qısqa postlar (tvitler) arqalı xabarlasıw hám mashqalalardı dodalaw.

2.3. WhatsApp. Bul sociallıq tarmaq túri xabarlasıw hám toparlarda islew ushın keń tarqalǵan messenjer sanaladı.

2.4. Telegram – messenjer, úlken toparlar hám kanallarda xabarlar tarqatıw ushın qolaylı bolǵan sociallıq tarmaq túri.

2.5. V kontakte (VK). Bunda hár qıylı kontentler menen ortaqlasıwı, xabarlar almasıwı, óz ara qatnasta bolıwı hám basqa tarmaqlar menen baylanısıwı múmkin.

2.6. Odnoklassniki (OK.ru). Baylanıs ornatıw menen birge, sociallıq kontent tarqatıw, marketing hám ǵalaba xabar quralı esaplanadı.

3. Professional tarmaqlar. Professional tarmaqlardı eki túrge bóliwimiz múmkin. Másenen: 3.1. LinkedIn. Bul professional baylanıs, biznes hám jumısqa baylanıslı materiallar ushın arnalǵan.

3.2. Xing: Germaniyada keń tarqalǵan, jumıs hám biznes penen baylanıslı tarmaq.

4. Forumlar hám bloglar. Bunıń tómendegishe túrleri bar.

4.1. Reddit – hár qıylı temalardaǵı toparlar hám pikirlerdi dodalaw ushın qollanıladı.

4.2. Quora – bul sociallıq tarmaq túri tiykarınan soraw-juwaplar platforması bolıp, adamlar óz bilimlerin bólisedi.

4.3. Google Classroom. Google Classroom onlayn tálim platforması bolıp, ol muǵallimler hám oqıwshılar ushın paydalanıwǵa mólsherlengen. Bul tarmaqta muǵallimlerge sabaqlardı shólkemlestiriw, tapsırmalardı tarqatıw, sabaq materialların tarmaq arqalı kóriw hám bahalaw imkaniyatın beredi.

Ózbekstanda sociallıq tarmaqlar hár qıylı auditoriyalar hám maqsetler ushın qollanıladı. Jaslar arasında Instagram**,** TikTok**,** YouTube hám Telegram ǵalabalasqan bolsa, jası úlken áwlad hám isbilermenler arasında Facebook**,** VKontakte**,** WhatsApp keń tarqalǵan. Álbette, hár bir tarmaqtıń óz auditoriyası hám paydalanıw maqseti bar. Solay etip, sociallıq tarmaqlar internet hám kompyuter texnologiyalarınıń júzege keliwi menen birge payda bolıp, kúnnen kúnge rawajlanıp baratırǵanlıǵın kóremiz.

Ulıwmalastırıp aytqanda, búgingi kúnde sociallıq tarmaqlar turmısımızǵa tereń kirip barıp, jámiyettiń hár bir tarawlardağı maǵlıwmatlardı hám jańalıqlardı tarqatıw baǵdarındağı áhmiyetli qural bolıp xızmet etpekte.

Paydalanılǵan adebiyatlar

1. URL: Internet foydalanuvchilari soni 5.5 mlrdga yetadi. https://protsess.uz/1481 (ko‘rilgan sana 29.11.2024)
2. URL: Ijtimoiy tarmoqlarning paydo bo‘lishi. https://imomtermiziy.uz/uz/news/279 (ko‘rilgan sana 16.02.2023)
3. Muminov F.A., Bekbawliev D.O hám basqalar. Jurnalistika hám ǵalaba kommunikaciya tiykarları. Sabaqlıq. – T.: «Yosh avlod matbaa». 2021. –V. – 196.
4. URL: Yoshlarning ijtimoiy tarmoqlar orqali mamlakat imijini oshirishdagi roli. https://beruniyalimov.uz/archives/705
5. URL: O‘zbekistonda internetdan foydalanuvchilar soni 31 milliondan oshdi. https://www.gazeta.uz/oz/2022/12/15/internet-users/ (ko‘rilgan sana 15.12.2022)

REZYUME. Maqolada axborot asrida ijtimoiy tarmoqlarning paydo bo‘lish va shakllanish boshqichlari, uning jamiyat rivojlanishidagi o‘rni ham da ahamiyati o‘rganilgan. Shuningdek, bugingi kundagi ijtimoiy tarmoqlarning xususiyatlaridan kelip chiqib, ularning klassifikastiyasi va turlari ko‘rsatib berilgan.

РЕЗЮМЕ. В статье изучены этапы возникновения и формирования соиальных сетей в информационную эпоху, их роль и значение в развитии общества. Также на основе характеристик современных социальных сетей представлена их классификация и виды.

SUMMARY. The article examines the stages of the emergence and formation of social networks in the information age, as well as their role and significance in the development of society. Based on the characteristics of modern social networks, their classification and types are also presented.

ҚАРАҚАЛПАҚ ЭТНОСПОРТЫ ТҮРЛЕРИН ҒХҚ АРҚАЛЫ СӘЎЛЕЛЕНДИРИЎ МӘСЕЛЕЛЕРИ

Чаржаў Елмуратов – *еркин излениўши*
Өзбекстан Журналистика ҳәм ғалаба коммуникациялар университети

Таянч сўзлар: миллий ўйинлар, халқ ўйинлари, этноспорт, федерация, конфедерация, энциклопедия, ошиқ, бабки, ассоциация, қашарман топ, бейсбол, лапта.

Ключевые слова: национальные игры, народные игры, этноспорт, федерация, конфедерация, энциклопедия, асык, бабки, ассоциация, кашарман топ, бейсбол, лапта.

Key words: national games, folk games, ethnosport, federation, confederation, encyclopedia, asyk, babki, association, kasharman top, baseball, lapta.

Бугинги күнде кең дүнья жәмийетшилигинде дәстүрий спорт илажлары менен халық ойынларын раўажландырыў, соның ишинде, усы жаңа атамадағы заманагөй халық спорт түри есапланған этноспортқа жоқары әҳмийет қаратылмақта. Ҳәр халықтың этникасын, миллий қәдриятлары менен рәң-бәреңдәстүрлерин өзинде жәмлеген бул спорт түри ҳәр қыйлы еллер арасында халықлардың дәстүрлерине ҳүрмет сезимлерин оятып, мисли халықаралық дослықты жырламақта. Соның менен бирге, усы тийкарда этноспорт туризми де раўажланып атыр.

Әҳмийетлиси, этноспорт – халқымызды, әсиресе, өсип киятырған жас әўладларды физикалық ҳәм руўхый жақтан саламат, миллий өзликти аңлаў ҳәм оны мақтаныш етиў, соның ишинде, Ўатансүйиўшилик руўхында тәрбиялаўда үлкен әҳмийетке ийе.

Ҳақыйқатында да, этноспорттың түп-тийкарында ҳәр бир халықтың келип шығыўы, турмыс шараяты ҳәм исенимлери, миллий үрп-әдетлери менен мәресимлери, сондай-ақ, кеўилашар ойынлар менен майдан тамашаларының элементлери жатады.

Келиң дәслеп, этноспорт термини, оның түсиниги және дүньяда ҳәм түркий халықлар арасында ғалаба ен жайыўы ҳаққында қысқаша тоқтап өтемиз.